

/ M. P. Rogozin. – Donetsk : Vydavnytstvo “Donbas”, 2002. – 204 s.

6. Startsev Ya. Yu. Lichnostno–oriyentirovannyye vzaimodeistviya v gosudarstvennom i munitsipalnom upravlenii / Ya. Yu. Startsev // *Organy vlasti v sisteme sotsialnykh vzaimodeistviy : sotsiologicheskii, politicheskii i upravlencheskii analiz* / A. A. Aleksandrov, T. Ye. Zerchaninova, K. N. Samkov, Ya. Yu. Startsev – Yekaterinburg : UrAGS, 2009. – S. 31–59.

7. Fisun O. Postradianski politychni rezhymy: neopatriomonalna interpretatsiya / O. Fisun // *Agora. Ukraina – novi perspektyvy*. – K. : Stylos. – Vyp. 1. – S. 24–34.

8. Médard Jean François. Le rapport de clientèle: du phénomène sociale à l'analyse politique / Médard Jean François // *Revue Française de Science Politique*. – 1976. – Vol. 26, no. 1, février. – P. 103–133.

9. Philip Mark. Defining Political Corruption / Mark Philip // *Political Studies*. – 1997. – Vol. 45, no. 3. – P. 436–462.

Полицук А. С., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры общественных дисциплин, Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия (Украина, Хмельницкий), Prokurator2007@ukr.net

Влияние клиентелизма на коллективное действие (социально-философский аспект)

Рассмотрено существующие характеристики клиентелизма как общественного явления. Установлено, что данное общественное явление характерно всем типам общества и всем социальным группам и имеет немаловажное влияние на коллективное действие. Выяснено, что клиентелизм больше всего проявляется в тоталитарных, авторитарных и переходных обществах на разных уровнях, но наиболее благоприятные условия для него возникают в поляризованных, нестабильных обществах. Эти общества характеризуются политической нестабильностью и экономической отсталостью, что заставляет людей сосредотачиваться на текущих проблемах, игнорируя долгосрочную перспективу. Исходя из поставленных задач, доведено, что коллективное действие, основанное на клиентелизме, в таких обществах не имеет ценности и перспективы развития, однако нельзя трактовать, что его совсем нет. Оно есть, но неустойчивое и ориентируется на решение только сегодняшних проблем. Удовлетворив сегодняшнюю свою потребность, завтра этот индивид, безусловно, не будет участником коллективного действия социальной группы.

Ключевые слова: клиентелизм, индивид, социальная группа, общество, взаимодействие, коллективное действие.

Polishchuk O. S., Candidate of philosophy, associate professor, associate professor of the department of social sciences of Khmelnytskyi Humanitarian–Pedagogical Academy (Ukraine, Khmelnytskyi), Prokurator2007@ukr.net

Influence of clientelism onto the collective activity (social–philosophic aspect)

Essential characteristics of clientelism as a social phenomenon have been studied. It is ascertained that this social phenomenon is inherent to all society types and to all social groups and it has remarkable influence onto the collective activity. It is determined that clientelism is above all displayed in totalitarian, authoritarian and transitional societies at different levels, but the most favourable conditions for clientelism appear in the polarized, unstable societies. These societies are characterized by political instability and economic backwardness, which forces people to concentrate on the current problems, ignoring long–term perspective. On the assumption of the tasks in hand, it is proved that collective activity, based on the clientelism, doesn't have integrity and development perspective in such societies, but we cannot say that it doesn't exist at all. It is present, although it is unstable and it is oriented to solving of exceptionally this day's problems. Having satisfied his or her day's need, this individual won't be the participant of collective activity of social group any more tomorrow.

Keywords: clientelism, individual, social group, society, interaction, collective activity.

* * *

УДК141.13+27–9'01/07"

Попов В. Ю., доктор философских наук, доцент, профессор кафедры философии, Донецкий национальный университет (Украина, Макіївка), popovmak@mail.ru

ЕКЗЕГЕЗА ТОТОЖНОСТІ В СХІДНІЙ ПАТРИСТИЦІ

Проаналізована роль концепту “тотожність” в обґрунтуванні християнської догматики. Доводиться, що саме цей концепт став паріжним каменем як тринітарної доктрини, так і християнської антропології.

Ключові слова: тотожність, ідентичність, патристика, персоналогія, догматика, обожнення.

Актуальність нашої статті впливає не лише з потреб становлення новітньої історико–філософської науки, але й має антропологічні, культурологічні та теологічні аспекти. Справа в тому, що концепт “тотожність (ідентичність)” мав завжди достатньо широкий спектр денотацій і конотацій, зазнавав досить великих ментальних “мутацій” та “метаморфоз”. Але його етимологічний аналіз свідчить, що майже в усіх індоєвропейських мовах він нерозривно пов’язується з людською суб’єктивністю, самістю. Умовою ототожнення виступає самототожність самого індивіда, яка йому надається або досягається ним у певних соціокультурних умовах існування. Проблема пошуку ідентичності в добу глобалізації набуває особливої ваги і значення, й саме це надає особливої актуальності аналізу подібних “криз ідентичності”, які переживало людство в різні часи, зокрема, в епоху пізньої античності. Саме ці кризи самоусвідомлення людини супроводжувалися певними метаморфозами в осмисленні тотожності як одного зі стрижневих концептів європейської метафізики.

Концепт “тотожність” завжди мав певні сакральні конотації. Людина завжди намагалася ототожнити себе з чужим для неї світом, що знаходило своє відображення у примордіальних тотемічних, анімічних уявленнях і магічних практиці. Намагання досягти власної автентичності знаходить свій вияв і в концептуалізації самототожної, нерухомої реальності в класичній античній філософемі (зокрема, у славнозвісному платонівському “Тімеї”). Дискурс тотожності Платона й Аристотеля (в його неоплатонічних інтерпретаціях) став підставою патристичної діалектики ідентичного та іншого, яка лежить в основі тринітарної догматики. Кризовий стан сучасної християнської теології надає особливої актуальності новому осмисленню спадщини Святих Отців, зокрема, їх ідентології, тобто вчення про тотожність та відмінність Осіб Святої Трійці та обожнення особистості.

До речі зазначимо, що сам термін “патристика” не належить самим отцям церкви або їх сучасникам. Це новостворення протестантської теології XVII сторіччя, що виникло на підставі праці Йоганна Герхарда “Патрологія”, що була видана посмертно у 1653 році. Згодом ця назва закріпилася у науці завдяки вже згаданим збіркам за редакцією Ж.–П. Міня “Латинська патрологія” та “Грецька патрологія”. В сучасній історії філософії під патристикою розуміють сукупність християнських теологічних та філософських вчень I–VIII сторіч.

Хронологічно патристику зазвичай поділяють на три періоди:

1) Рання (або донікейська) патристика або протодогматичний період (кінець I–III сторіччя), що характеризується полемічно фрагментарним філософуванням на підставі первісної християнської доктрини (отці апостольські, Юстин, Афінагор, Тертулліан, Климент Александрийській, Ориген); 2) Зріла патристика IV–V ст. (“Золотий вік” патристики): класика теоретизування і оформлення догматики, пов’язана з вирішенням тринітарної проблематики (Афанасій Великий, каппадокійці, Марій Вікторін, Августин, Йоан Золотоустий, Ієронім Стридонський); 3) Пізня патристика VI–VIII ст.: кристалізація догматики, пов’язана з вирішенням христологічної проблематики (Діонісій (або Псевдо–Діонісій Ареопагіт), Боецій, Максим Сповідник, Йоан Дамаскін).

У широкому сенсі патристика – доктринальна форма побудови християнської культури, багатоплановий синтез релігійних цінностей християнства і еллінської філософської спадщини. Понятійна структура еллінської філософії виявилася єдиним засобом, здатним оформити релігійний досвід християнства і надати йому загальнозначимість в межах тодішньої культурної ойкумени. Причому засвоєння античної філософії патристикою та її органічна переробка у дусі християнської доктрини проходила поступово під впливом розвитку самої еллінської філософії.

Так патристиці на першому етапі розвитку (так званій апологетиці) імпонувало стоїчне вчення про світовий Розум–Логос, що дозволяло пояснити розуміння сутності Бога–творця, розкриваються в Христі–Логосі і божественній мудрості–Софії. Космополітичний пафос стоїцизму також відповідав практичним завданням апологетів. Стоїцизм досить помітний у Климента Олександрійського (у вченні про етичний ідеал) і досяг кульмінації у Тертуліана, який спирається на стоїчну онтологію. Надалі стоїчний вплив зберігається лише в космології (гармонійна впорядкованість світобудови), антропології та етиці, а сферу високої парадигматики безроздільно займає ведуче місце платонізм. Ориген, що створив першу систему філософської теології, у чому подібну неоплатонічній, визначив подальші шляхи розвитку патристики. Піднесене монотеїстичне благочестя і глибина платонізму як можна краще відповідали збільшеним метафізичним потребам зрілої патристики і завданням тринітарної полеміки, яка вивела онтологічну проблематику на перший план.

Платонізм та неоплатонізм найбільшим чином впливають на зрілу патристику. Загальним місцем у сучасній історії філософії стали твердження про платонізм Оригена та неоплатонізм каппадокійців та Августина. Проблема співвідношення патристики з неоплатонізмом є досить складною. У своїх працях А. Г. Армстронг [1] тлумачив східну патристику як різновид платонізму. Патристика – це нібито християнізований платонізм, а не оригінальний тип світогляду. Подібний погляд відстоює сучасний український дослідник І. Мозговий у своїй монографії “Неоплатонізм і християнство” [3] та докторській дисертації. Християнська патристика й неоплатонізм розглядаються ним як відповіді на духовну ситуацію часу, продиктовану суспільною проблематикою, кризою античної культури, занепадом традиційної духовності. Спільність відшуковується не в середині розглянутих світоглядних парадигм, а в контексті. Ще більш радикальну позицію в цьому питанні займає український дослідник Геннадій Христокін, який безапеляційно стверджує, що грецька патристика є оригінальним різновидом неоплатонічної філософії [4].

Неоплатонізм і патристика уявляються як частини одного світогляду доби пізньої імперії, її занепаду й загибелі. Пізня антична філософія запліднюється християнським духом, захоплюється проблематикою особистісного та космічного спасіння, пронизується етичним пафосом, есхатологічними очікуваннями. Антично–християнський синтез створює духовну культуру на руїнах великої цивілізації; культуру, яка переживе не одну імперію.

Відповідно до своєї загальної історико–філософської позиції, А. Г. Армстронг та І. Мозговий інтерпретують

також філософію східної патристики як наступницю античного, неоплатонічного, зокрема, вчення про тотожність. Не намагаючись остаточно вирішити це питання, ми наголошуємо на принциповій відмінності неоплатонічної та патристичної ідентичностей, не заперечуючи при цьому наявність значної кількості спільних точок дотику між цими парадигмами.

В той же час, на зрілу патристику мав вплив не тільки неоплатонізм, а й філософія Аристотеля. Так, Афанасій Великий та каппадокійці намагалися довести своє тринітарне вчення за допомогою переосмисленого вчення Аристотеля про тотожність і про першу та другу сутності. Але згодом платонічний та неоплатонічний вплив знову заявив про себе зростанням містичних тенденцій в V–VI ст. (Діонісій Ареопагіт, Максим Сповідник). Христологічна полеміка була хронологічним і смисловим продовженням тринітарної, використовуючи ті ж методи для вирішення теологічного питання про співвідношення двох природ у Христі, тобто двох різних субстанцій, парадоксально поєднаних в одній першій сутності, за формулами Ефеського і Халкідонського соборів, незмішано, незмінно, нероздільно, нерозлучно. Боротьба з крайнощами (які, як правило, і вважалися ересями) христології, несторіанством і монофізитством, а потім – монофелітством, – завершила догматичне оформлення патристики (Йоан Дамаскін).

Якщо у ранньому періоді християнської думки вирішується питання про раціональні засади віри та місце в ній розуму, зокрема філософії, то патристика, спираючись на позитивне його розв’язання, створює самостійну систему мислення християнської філософії. Завдяки вченням отців церкви, особливо Августина Блаженного та Григорія Ниського, філософія не тільки була допущена до справи віри, а й внесла свій вагомий внесок у розбудову її метафізичних засад. Саме в патристиці відбувається метафізичне визначення християнського канону, його раціоналізація та імплантація у тканину попередньої філософської традиції.

Важливим метафізичним досягненням отців церкви є вчення про буття Бога. Його основною ідеєю згідно з думкою Й. Зізіуласа є те, що “буття Боже можна пізнати лише через особисті взаємини й особисту любов. Буття означає життя, а життя спілкування” [2, с. 16]. Отже, останнє, вважає грецький теолог, стає в патристичній думці онтологічною концепцією. Звідси висновок про те, що якщо навіть Бог є “реляційне буття” [2, с. 17], яке представляє спілкування, то ніщо існуюче не може сприйматися саме по собі, на кшталт Аристотелевого індивіда. Такий підхід розхитує античний монізм Єдиного, бо передбачає у множинному не пасивного носія певного місця у загальному цілому, а творчого виробника власної суті у процесі спілкування з іншим. Відповідно до християнського бачення суті даного спілкування останнє виражається в акті любові.

Онтологічно спілкування як ключова форма буття у патристиці обґрунтовується ідеєю про те, “що вища онтологічна категорія, яка дає можливість чомусь реально бути, є не безособою і не здатною до спілкування “сутністю”, не структурою спілкування, що існує сама по собі або яку нав’язує необхідність, а радше особистістю (person)” [2, с. 17]. А тому, далі продовжує Й. Зізіулас, “істинне буття походить тільки від вільної особистості, від особистості, що вільно любить, тобто

від того, хто вільно стверджує своє буття, свою ідентичність через подію спілкування з іншими особистостями” [2, с. 18].

А тому, як далі висновує мислитель, у патристичній думці основними ідеями щодо буття Бога є такі: а) поза спілкуванням не існує істинного буття. Ніщо не існує як “індивід”, який має сприйматися сам по собі. Спілкування є онтологічною категорією; б) особистість не може існувати поза спілкуванням; але будь-які форми спілкування, що заперечують і утискають особистість, не є прийнятними.

Отже, у християнстві людина, на відміну від античності, де її доля та належність до Єдиного виражає загальну необхідність, лишається один на один із граничним онтологічним абсолютом – Творцем та Керманцем усього сущого, надсвітовою Особистістю. Відповідно головною онтологічною рисою людини стає її сутність як образ та подоба Бога, тобто особистість та її прикмети – розум і свобода волі. Але патристична думка наполягає на тому, що людина може наблизитися до Бога лише через Сина й Святого Духа. Знову ж, як вказує грецький теолог, “той факт, що воцерковлена людина є “образом Божим”, завдячує ікономії Святої Трійці, тобто справі Христа і Духа в історії” [2, с. 19].

Адже у християнській культурі головна подія історії світу – це світорятувальна місія Христа. Вона стає можливою лише завдяки боговтіленню і виключно на його основі. Спокутування гріховності не було б, якби Бог не втілювався у людині, таким чином узявши на себе всю недосконалість і гріховність “світу цього”. На життєвому шляху людини, відданої своєю плоттю під владу чуттєвого світу, відбувається ключова космологічна подія спокутування гріховності світу, вивільнення світу з-під влади смерті й відкриття перед ним можливості порятунку. Порятунком світу стає можливим лише завдяки парадоксальному, логічно абсурдному феномену Боголюдини – існуючого у плоті й крові та страждуючого Ісуса Христа.

Згідно із цим вченням богообразність тлумачиться як притаманність душі кожної людини всіх позитивних якостей Бога, крім божественності, нескінченності, незмінності. Найважливішими рисами образу Божого є розумність, свобода, творчість, керування живою природою світу. Богообразні властивості притаманні людині як її природні потенції. Їх законна реалізація в кожній дії, що відбувається згідно із вільним вибором, робить особистість богоподібною, тому що вона актуально володіє божественними добродіями та мудрістю. Богоподібна особистість на вершині власного розвитку переживає вселення в душу самого Бога, що тлумачиться мислителями східної патристики як перехід від активної взаємодії людських розуму і волі з енергіями Бога до пасивного переживання людиною енергій Абсолюту, що обожнюють. Обожнення (theosis) при цьому визначається як стан, в якому людська особистість “згідно із благим даром” володіє божественністю, нескінченністю, незмінністю Трійці. Оскільки обожнення дарується Богом у відповідь на придбання богоподібності, а стати такими можуть лише богообразні, розумні та вільні істоти, то все несвідоме створене суще – речі, рослини, тварини – отримують енергії обожнення згідно із своєю причетністю до людей, що обожнюються. Така причетність можлива завдяки відкритості людини до світу і

Бога, природній спорідненості тіла до чуттєвого сущого, а душі – до ангелів, що робить людину мікрокосмосом, який покликаний бути посередником між різними частинами світу, і між об’єднаним світом і Богом. Покликання до об’єднання (при співдіяльності з Богом) чоловіка і жінки в цілісну людину, олюдненого раю і незаселеної землі в єдину землю, неба і землі в чуттєве суще, чуттєвого і його інтелігібельної основи в єдиний світ, всього створеного і Абсолюту у Всеєдність тлумачиться Максимом Сповідником як зовнішній космологічний вияв внутрішнього зростання цілісності людської душі.

Нагадаємо, що англійське слово *identity* серед своїх значень має також значення *справжність*. Християнська ідентичність – це справжнє служіння Христу. Саме цей сенс нерідко можна зустріти в християнській релігійній літературі та проповідях святих отців і сучасних духовних осіб. Зокрема, Ярослав (Приріз), Голова Соборової комісії чернецтва УГКЦ, вказує, що неможливо вповні зрозуміти поняття ідентичність без Святого Письма, яке говорить нам, що ідентичність – це ім’я, що його сам Бог дає покликаний особі, яку Він призначив для особливого завдання. І далі: Спільне для цілого чернецтва загальне ім’я монах вказує на зміст та природу вибраного людиною життя. Про це виразно свідчить і етимологія відповідних слів: коренем латинського слова *identitas* є *idem* – той самий, а його грецький відповідник *αὐτός* є синонімом до *μόνος*, від якого й походить слово монах. З цих мов ми запозичили синоніми до слова тотожний – автентичний, ідентичний, справжній, істинний. Тотожність полягає у відповідності власній сутності. Згідно з Божим Одкровенням, саме Бог є підставою, згідно з якою (на Божий образ) створена людина. На Бога спирається людська тотожність. Бути християнином – ось мірило тотожності людини. Бути повним християнином – це збудувати ціле життя виключно на єдиному Богові (один-єдиний – грецькою *μόνος*). Тих християн, які прагнули до повноти Христа, називали монахами – досконалими християнами. Їхня тотожність у словах апостола Павла: “Для мене життя – Христос” (Флп 1, 21)” [6].

Втім, чернецтво не було притаманним первісному християнству, яке виникає на точці перетину античної та юдейської культур, Космосу й Оламу, Афін та Єрусалиму. Хоча певні тенденції до аскетизму та запобігання гріховного світу можна знайти в розвитку юдейських сект (есеї, терапевти та ін.). Чернецтво як вже сталий соціальний інститут з’являється лише наприкінці III – початку IV століття в Єгипті. Значний вплив на формування його способу життя справило світовідчуття гностиків та неоплатоніків. У ньому можна вбачати й завершення античних пошуків самого себе в розчиненні у Самій Самості. Але патристична епістема тотожності спирається не лише на чернецьку споглядальність.

Патристика протиставляє античній агональності ідеал преображення (*μεταμόρφωσις*) особистості. Антична епістема піклування про себе, що базувалася на намаганні досягти статичної тотожності, змінюється прислуханням до себе (Василій Великий), піклуванням про внутрішню людину (Августин Аврелій), тобто закликком до активного преображення себе задля досягнення вищого стану обожнення. У християнстві людина, на відміну від античності, де її доля та належність до Єдиного

виражає загальну необхідність, лишається сам на сам із граничним онтологічним абсолютом – Творцем і Керманичем усього суцього, надсвітовою Особистістю. Відповідно головною онтологічною рисою людини стає її сутність як образ та подоба Божа, тобто особистість і її прикмети – розум і свобода волі. Але патристична думка наполягає на тому, що людина може наблизитися до Бога лише через Христа, який є Божественне Слово.

Християнські суспільні інтеракції у пізній Римській імперії створюються вже не тілесними іграми, а причетністю до Слова, що втілюється не лише тілесно, але й у Священному Тексті. Ідентичність соціального суб'єкта – це його ідентифікація зі Словом Істини, яка є вищою формою ідентичності. Не випадково, що у IV–VIII століттях більшість соціальних суперечностей знаходили свій вияв у використанні того чи іншого слова (згадаємо *ὁμοῦσιος*) або того чи іншого тлумачення слова або тексту. Відмінності в інтерпретації є сутністю патристичної ідентифікації. Саме зміни у тлумаченні Святого Письма призводять до появи нових форм ідентичності як головної умови подолання соціальних криз. Як пише сучасний ростовський дослідник В. Шкуратов: “Розумовий горизонт середньовіччя обмежений масою латинських, грецьких єврейських текстів. Ці тексти без кінця переписуються та трактуються. Мислення не може пробитися до природних явищ, воно зайняте книжними словами” [5, с.45].

Книжні слова-символи є своєрідними симулякрами патристичної ідентичності. Одним із таких символів є слово тотожність. Саме цей термін у вигляді *ταυτότης*, *identitas* або *ὁμοῦσιος* став наріжним каменем тринітарної догматики, саме його тлумачення надало величезний поштовх розвитку філософської техніки пізньоантичної християнської мудрості.

Категорія “тотожність” (насамперед у словесному вираженні єдино сутності – *ὁμοῦσιος*) стала випробувальним каменем християнської ортодоксії та об'єктом суперечки, яка продовжувалася майже все IV сторіччя – “золотий вік” патристики. У процесі цієї майже столітньої дискусії виділилося три епістемі розуміння тотожності: атрибутивна, яка спирається на античну космологічну модель тотожності як перманентності в часі та неподільності й нерухомості; релятивна, що розглядає тотожність як абсолютну подібність, і діалектична, яка намагається знайти тотожність в іншості та іншість у тотожності (*ταυτόν ἐν ἑτερότητι καὶ ἑτερον ἐν ταυτότητι*). Ці епістемі стосувалися найважливішого догмата християнства – догмата Трійці, та набули певного теологічного забарвлення. Слова, що відображають певне розуміння тотожності, використовуються як символи належності до визначеного догматичного напрямку. Слово *ταυτόσιον* – тотожносутність (яке, втім, використовувалося й Афанасієм Великим) символізує савеліанське модалістське монархіанство. Слово *ὁμοιοῦσιος* – подібносутність відображає аріанську позицію з різноманітними тенденціями. Й нарешті, знамените *ὁμοῦσιος* стало символом належності спочатку до старонікейської, а згодом каппадокійської ортодоксії.

Таким чином, у християнській патристиці, яку можна розглядати як теологічну інтерпретацію античної філософії, поряд з атрибутивною та релятивною моделями тотожності з'являється нова – діалектична, яка намагається знайти тотожність в іншості та іншість у

тотожності. Саме ця модель була використана для обґрунтування догмата Трійці Афанасієм Александрійським, каппадокійцями, а згодом, й Августиним Аврелієм. Саме на підставі пошуку цієї моделі народжується латинське слово “*identitas*”, до творення якого був причетним латинський християнський ритор Марій Вікторин. Згодом, у середньовічній схоластиці саме це слово визначить нове розуміння тотожності-ідентичності.

Вчення отців церкви може розглядатися не лише як теологічне обґрунтування християнської догматики, але як логічне продовження античної філософії (при подоланні в ньому космологічної епістемі креаціоністською доктриною). Пізньоантична філософія була нічим іншим як теоретичною основою певних ідентифікаційних практик (“підкування про самого себе”). Такою ж ідентифікаційною практикою (теоретичною, а точніше теологічною основою якого була релігійна догматика) було й християнство, яке пропонувало вірним практики “подолання себе”. Саме на підставі цих практик з'являється нове бачення світу та людини. Тринітарні суперечки, в яких концепт тотожності набуває майже схоластичної витонченості, породжують також уявлення про особистість, яка намагається знайти Бога у власній рефлексії. Найбільшою мірою такі пошуки характерні для Августина Аврелія, хоча їх не цуралися й представники східної патристики (зокрема каппадокійці). Саме вони створюють нову епістему особистісної ідентичності, яка згодом стане основою європейської самості.

Список використаних джерел

1. Армстронг Артур Хилари. Истоки христианского богословия: введение в античную философию / А. Х. Армстронг; [пер. с англ. В. А. Самойлова]. – [Изд. 2-е, испр. и доп.]. – СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2006. – 312 с.
2. Зизиулас Иоанн. Бытие как обшение: Очерки о личности и Церкви / Иоанн Зизиулас ; [предисл. прот. Иоанна Мейендорфа; пер. с англ. Д. М. Гзгзяна]. – М. : Свято-Филаретовский православно-христианский институт, 2006. – 280 с.
3. Мозговий І. П. Неоплатонізм і християнство: Монографія / І. П. Мозговий. – Суми : Вид-во “Козацький вал”, 1997. – 212 с.
4. Хрестокин Г. Філософія грецької патристики як східно-християнський неоплатонізм // [Електронний ресурс] / Г. Хрестокин. – Режим доступу : http://theology.in.ua/ua/bp/theological_source/patristic/37839/
5. Шкуратов В. А. Историческая психология / В. А. Шкуратов. – Ростов н/Д : Феникс, 1994. – 287 с.
6. Ярослав (Пририз). Представления Документа Собору монашества УГКЦ “Идентичність монашества в покликанні і служінні” // [Електронний ресурс] / Ярослав (Пририз). – Режим доступу : <http://www.sde.org.ua/bishops/jaroslav-pryryz/item/>

References

1. Armstrong Artur Hylary. Ystoky hrystyanskogo bogoslovyja: vvedenyje v antychnuju fylsophiju / A. H. Armstrong; [per. s angl. V. A. Samojlova]. – [Yzd. 2-е, yspr. y dop.]. – Spb. : Yzd-vo Olega Abyshko, 2006. – 312 s.
2. Zyzyulas Yoann. Bytie kak obshhenye: Ocherky o lychnosty y Cerkvy / Yoann Zyzyulas ; [predysl. prot. Yoanna Mejendorfa; per. s angl. D.M. Gzgzjana]. – M. : Svjato-Fylaretovskij pravoslavno-hrystyanskyj ynstitut, 2006. – 280 s.
3. Mozgovyj I. P. Neoplatonizm i hrystyjanstvo: Monografija / I. P. Mozgovyj – Sumy : Vyd-vo “Kozac'kyj val”, 1997. – 212 s.
4. Hrstokin G. Filosofija grec'koi' patrystyky jak shidno-hrystyjans'kyj neoplatonizm // [Elektronnyj resurs] / G.Hrstokin. – Rezhym dostupu : http://theology.in.ua/ua/bp/theological_source/patristic/37839/
5. Jaroslav (Pryriz). Predstavlenija Dokumenta Soboru monashestva UGKC “Identychnist' monashestva v poklykanni i sluzhinni” // [Elektronnyj resurs] / Jaroslav (Pryriz). – Rezhym dostupu : <http://www.sde.org.ua/bishops/jaroslav-pryryz/item/>
6. Shkuratov V. A. Ystorycheskaja psichologija / V. A. Shkuratov. – Rostov n/D : Fenyks, 1994. – 287 s.

Попов В. Ю., доктор философских наук, доцент, профессор кафедры философии, Донецкий национальный университет (Украина, Макеевка), porovmak@mail.ru

Экзегеза тождества в восточной патристике

Проанализирована роль концепта “тождество” в обосновании христианской догматики. Доказывается, что именно этот концепт стал краеугольным камнем, как тринитарной доктрины, так и христианской антропологии.

Ключевые слова: тождество, идентичность, патристика, персоналогия, догматика, обожание.

Porov V.Y., Ph.D., Associate Professor, Department of Philosophy, Donetsk National University (Ukraine, Makiyivka), porovmak@mail.ru

Exegesis of identity in Eastern Patristics

The article is devoted to the origin and role of a concept of “identity” in the Eastern Patristics. The work deals with the fate of the concept of “identity” in Patristics, where it serves as a means of justification Trinitarian and Christology dogmas. In particular the work of Basil the Great and other Cappadocian Fathers, Dionysius the Areopagite, Maximus the Confessor are examined, John of Damascus. On the basis of consideration for the origins it is maintained that the notion of “identitas” arises precisely during theological disputes around this dogma. The concept of “identity” serves as the basis of the Christian anthropology. Trinitarian disputes beget conception of personality, which is trying to find God in their own reflection. To the greatest extent such searches characteristic of Augustine Aurelius, although they avoided the representatives of the Eastern Patristics (in particular Cappadocian Fathers). They create the new episteme of the personal identity, which would become the basis of the European identity.

Keywords: identity, identity, Patristics, Personology, dogmatics, theosis.

* * *

УДК 140.8:316.3

Попович О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософських наук, декан гуманітарного факультету, Приазовський державний технічний університет (Україна, Маріуполь), porovich_o_v@pstu.edu

ПАТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ КОМПЕНСАЦІЇ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Аномальні і девіантні прояви чуттєвості і мислення, що розкривають себе у творчості, потребують аналізу компенсаційного феномену, що спонукає до вибуху креативності. Історія культури сповнена епізодами, які свідчать про те, що проблема співвідношення обдарованості й божевіллі в різних аспектах сама нагадувала про себе багатьма очевидними фактами. Вагомий внесок у вивчення компенсаторного механізму зроблено представниками психоаналізу, які висловлювали ідею соціогенезу психічних розладів. Положення про те, що порушення психічного здоров'я є наслідком процесу ускладненої соціалізації індивіда, досі є головною ідеєю психоаналізу та багатьох напрямів гуманістичної психології. Людина пристосовується до хвороби не пасивно. Кореляція розвитку особистості та підтримка хворої людини, яка проходить соціальну адаптацію, здійснюється завдяки феномену компенсації.

Ключові слова: творчість, компенсація, адаптація, норма, патологія, культура.

В історії вивчення кореляції соціально-психологічних та культуротворчих артефактів розвитку людини важливу роль відіграють проблеми співвідношення нормативних та девіантних виявів чуттєвості, мислення. Сучасні уявлення про норму сформовані контекстом глобалізації культуротворення. Вони базуються на таких міркуваннях: по-перше – це статистичне розуміння “нормального” як “середнього”, тобто звичайного; другим є розуміння норми як складової культури, в контексті якої і норма і патологія визначаються методом зіставлення певного феномену з характерними рисами культури суспільства в цілому або культурних норм певної соціальної спільноти. В останньому випадку те, що вважається “нормою” в одній культурі, може розглядатися як відхилення або навіть патологія в іншій. Щодо реалій сучасного суспільства, воно є багатомірним і поліморфним, оскільки феномен його спільності визначається контекстом глобалізації. На нашу дум-

ку, негативною слід вважати тенденцію, коли не тільки відхилення, а навіть маргіальність або різноманітні винятки щодалі більше стають звичними, тобто правилом, а значить претендують на визнання їх нормою. В таких умовах аномальні і девіантні прояви чуттєвості і мислення, що розкривають себе у творчості, потребують аналізу компенсаційного феномену, що спонукає до вибуху креативності. Саме цим і обумовлюється актуальність теми дослідження.

Проблема феномену компенсації в найбільшій мірі розроблена в психології й психіатрії. В історії психіатрії склалися мінімум три головні підходи до розгляду психічних хвороб – біологічний, який за Ф. Александером [1, с. 19], ще відомий під назвою фізіологічний; соціальний та психотерапевтичний, кожен з яких зберігає власну теоретичну базу (клінічний психотерапевтичний напрям: Ф. Александер, О. Бергштейн, С. Гроф, Б. Д. Карвасарський, С. Кречмер, А. Кронфельд, О. Ранк, Ж.–М. Шарко, Л. Шерток та ін.), хоча кожен з них є однобічним і недостатнім для аналізу і корекції психічних розладів, проте їхня присутність в діагностичній та лікувальній практиці обумовлена складністю самого феномену психопатології.

Показово, що в межах психопатології з'являються праці, присвячені компенсаційним механізмам, які допомагають у лікуванні хворих. Аналіз джерел за означеною тематикою переконливо свідчить, що відновлення порушених психічних функцій і поведінки відбувається шляхом компенсації дефекту (А. Адлер, А. Анг'ял, Б. Бірман, К. Юбірнбаум, А. Валлон, Г. Залевський, Р. Краффт–Ебінг, О. Певницький, М. Роговін, Ш. Ференці та ін.).

Автор статті поділяє думку Ю. Нуллер, яка твердить, що дотепер наукові дискурси визнавали відсутність об'єктивної й доказової теорії, що допомогла б ученим визначити принципи нормативності [16, с. 41]. Ситуація змінилась лише після того, як стала очевидною вичерпність інтелектуального і творчого потенціалу індустріальних спільнот, які перейшли у стан дефрагментації в умовах розширення контексту глобалізації.

У теоретичних працях психологів та психіатрів, зокрема О. Ярьської–Смирнкової, має місце аналіз нетиповості, іншості, які розуміються як неповторність індивідуальності або прояв загальнолюдського в особистості, що і відрізняє її від інших [20, с. 19]. Позитивним на наш погляд є те, що попри спроби розмивання меж, поняття норми, нормальності не тільки залишаються в науковому обігу, а й суттєво використовуються у кримінальній сексології, психопатології, соціології тощо, а в таких сферах, як медична та судова експертиза, вони мають принципове значення. Разом з тим, взаємозв'язок обдарованості та психічних аномалій і відповідні компенсаторні механізми, що призводять до прояву креативності в соціокультурному просторі потребують подальшого поглибленого аналізу і систематизації – це і визначимо за мету нашого дослідження.

На наш погляд, переконливою є теза відомого психіатра П. Ганнушкіна, що на усіх загальних поняттях та уявленнях психіатрії “...віддзеркалюються погляди... відповідної історичної епохи... а за станом психіатричної допомоги в країні можна робити висновок про ступінь культури цієї країни” [7, с. 97]. З огляду на останнє зауваження, доцільно згадати, що протягом століть ду-